

Konformne in odklonske ženske v kriminološki in viktimološki perspektivi: katere so bolj »problematične«?

Zoran Kanduč*

»Throughout history people have knocked their heads against the riddle of femininity ... Nor will you have escaped worrying over this problem – those of you who are men; to those of you who are women this will not apply – you are yourselves the problem«

(Sigmund Freud).

V članku so navrženi nekateri argumenti, ki govore zoper precej razširjeno (in že malone splošno sprejeto) tezo, da so (bile) ženske prezrte v moških očeh moderne kriminologije. Že bežen pregled nekaterih ključnih teorij pokaže pravzaprav docela nasprotno sliko. Ženske – kot je videti – igrajo vseskozi nadvse pomembno, mestoma že naravnost odločilno vlogo v kriminoloških snovanjih, dasi ne izključno v vlogah »deviantnice«, »prestopnice« ali »zločinke«. Ženske se namreč presenetljivo pogosto pojavljajo kot pomemben kriminogeni in antikriminogeni dejavnik v razlagah vzrokov kriminalnega vedenja in »kriminalnosti« (moških in ženskih) storilcev. Problem modernih kriminoloških teorij potemtakem ni toliko v tem, da so dozdevno prezrte ženske kriminaliteto, marveč bolj v tem, da niso ustrezno pojasnile ženske konformnosti (se pravi skladnosti z družbenimi/institucionalnimi pričakovanji ali socialnimi vlogami). To pa je v bistvu skrajno paradoksalna ugotovitev, zakaj zdi se, da so se moški večinoma bolj bali normalne (tj. konformne) ženske kakor nenormalne ali »odklonske« posameznice. Za slednjo so pač imeli ves čas na voljo mogočne – in na »objektivno« znanstveno (npr. psihološko, sociološko, filozofsko, psihiatrično in, ne nazadnje, kriminološko) vednost oprte – mehanizme ali aparate za proaktivno in reaktivno (formalno in neformalno) nadzorovanje, ki so bili očitno dokaj učinkoviti, celo do te mere, da je bila za marsikoga ženska konformnost neke vrste naravno (tj. v biološkem scenariju izpisano) dejstvo.

Ključne besede: kriminologija, teorije, ženske, kriminaliteta, spolne vloge, družbeno nadzorstvo

UDK: 343.9.01:343.914

Ženske – prezrta bitja v (moških) očeh moderne kriminologije?

Med raznovrstnimi klišeji, ki jih – najbrž iz dovolj razumljivih razlogov – nikakor ne manjka v novejših pogledih na razvoj modernih kriminoloških snovanj, naletimo tudi na kritično sodbo (pravzaprav očitek), da so (bile) ženske v njih večinoma neupravičeno prezrte (oziroma so bile, kolikor so mestoma le pritegnile pozornost zvečine moških kriminologov, obravnavane neustrezno, celo naravnost androcentrično

oz. seksistično¹ ali vsaj redukcionično). Tovrstna ocena bržkone ni preveč daleč od resnice, vendar je vseeno – že spričo njenega skoraj samoumevnega videza – ne kaže protodušno sprejeti brez vsakršnega pomisleka.

Kakorkoli že, začnimo z domnevo, ki je vendarle videti precej očitna. Kriminološki *mainstream* (v feministični optiki gre kajpak za *malestream*) je bil – in v precejšnji meri še

* Zoran Kanduč, univ. dipl. pravnik, doktor pravnih znanosti, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana

¹»Seksizem« med drugim implicira pripisovanje družbeno nezaželenih ali manjvrednih značilnosti enemu (v tem primeru kajpada ženskemu) spolu, in sicer na ta način, da so tovrstne poteze prikazane kot biološko »programirane« ali determinirane (ne pa družbenozgodovinsko relativne in potemtakem kulturno reproducirane). Askripcija »esencializiranih« lastnosti (oziroma iz njih izpeljanih življenjskih »usod« ali »tirnic«) na podlagi biološkega spola kaže na navzočnost fevdalnega principa v industrijski – v tem oziru očitno še nepopolno modernizirani – družbi (vsaj na ravni poustvarjanja družinskih razmerij). V poznomodernih časih se fevdalni način organiziranja intim-

nih odnosov (in spremljajočih spolnih »identitet«) razkraja. Opraviti imamo s kompleksnim in po vsej verjetnosti ireverzibilnim kulturnim procesom, ki ga poganja »dinamika individualizacije« (Beck). Posledice tovrstne refleksivne modernizacije (»detradicionalizacije«) so raznotere in neredko konfliktno ali celo naravnost antagonistične, kar dovolj nazorno razodeva militaristični besednjak (npr. »vojna v družini«, »boj med spoloma« ali »teror intimnosti«), s katerim čisto opisujemo »stanje stvari« na področju spolnih, ljubzenskih, intimnih in družinskih razmerij. Značilnost poznomodernega kulturnega ozračja je v tem, da »zavest« (predvsem vrednotna »podstat« kulture, in sicer tako na ravni »mentalitete« kakor tudi v okviru »senzibilnosti«) prehiteva družbeno »bit« (prim. Beck, s. 103-107), kar ustvarja precejšnjo negotovost, saj je tako rekoč vse na področju »zasebnosti« postalo nejasno in nesamoumevno (oziroma daleč onstran jasnih »pravil igre« in »absolutnih« vrednotnih orientacij).

vedno ostaja – osredotočen predvsem na »moško« kriminaliteto, namreč na kazniva dejanja storilcev moškega spola.² To niti ne preseneča. Vzemimo v pretres naslednje možne razloge: (1) Ženske storijo neprimerno manj kaznivih dejanj kakor moški (skrajno neuravnovešeno, »asimetrično« razmerje med žensko in moško kriminaliteto je jasno razvidno že iz uradnih podatkov³ o absolutnih in relativnih deležih osumljenih in obsojenih storilcih in storilkah,⁴ česar niso postavile pod vprašaj niti empirične študije, katerih namen je bil osvetliti razvpito »temno polje«⁵ dejanj,⁶ ki jih je mogoče opisati/obravnavati kot »kazniva«). (2) Kazniva dejanja žensk so videti manj nevarna kakor kazniva dejanja moških (v strukturi »ženske« kriminalitete prevladujejo premoženjska kazniva dejanja,⁷ teles-

no nasilje pa je v glavnem omejeno na področje družinskih, intimnih ali ljubezenskih odnosov.⁸ (3) Ženske storilke so – v primerjavi z moškimi – dojete kot manj nevarne oziroma lažje »obvladljive« (ne pozabimo, da je stopnja povratništva, če se omejimo le na ta primer, pri obsojenkah razmeroma nizka,⁹ iz česar bi bilo mogoče sklepati, da kazenske sankcije – vsaj z gledišča uradno razglašanih »utilitarnih« namenov – učinkujejo »bolje« na ženske kakor na moške obsojence). (4) Kazniva dejanja žensk so v splošnem manj spektakularna, manj senzacionalna kakor kazniva dejanja moških in zato tudi manj zanimiva za »laično« javnost in strokovne kroge (pomenljiva izjema je – najbrž zaradi v oči bijočih spolnih in moralnih implikacij – prostitucija; kot se zdi, velja to celo za družbena okolja, kjer prodaja spolne storitve ni več »zločin«, ampak »samo« še prekršek ali celo povsem zakonita ekonomska dejavnost).

² To velja kajpak tudi za ožjo »penološko« problematiko. Ženske (zapornice) so večinoma odsotne v teoretskih in empiričnih preučevanjih, ki zadevajo zapor (zgodovinski razvoj te kaznovalne institucije in aktualno stanje na tem področju). Prim. Bosworth, s. 66.

³ Uradni podatki o kriminaliteti (ne le ženski) so verjetno med najbolj nezanesljivimi statističnimi pokazatelji, saj se nanašajo na merjenje pojavov, katerih »bistvo« je praviloma ravno v tem, da ostanejo – vsaj kar zadeva njihove glavne akterje – prikriti, tj. neopaženi v očeh nosilcev formalnega družbenega nadzorstva.

⁴ V zvezi s kriminaliteto žensk v slovenskem prostoru Janka Sterle (1998, s. 148) opozarja, da so bile ženske v obdobju 1990-1996 osumljene za bistveno manj kaznivih dejanj kakor moški (delež osumljenk so bili v povprečju znašal pičlih 10,6 odstotkov). Deleži osumljenk so bili največji pri premoženjskih kaznivih dejanjih, in sicer pri ponarejanju vrednotnic (32,7 odstotkov), poneverbi (31,8 odstotkov), izdaji nekritega čeka (30,9 odstotkov), nezakoniti vselitvi (27,5 odstotkov) in ponareditvi ali uničenju poslovnih listin (23,3 odstotkov).

⁵ V tej zvezi najbrž ni odveč pripomniti, da je vprašanje »temnega polja« (*dark figure*) eno izmed najbolj zapletenih v kriminologiji (prim. Dutton, s. 21-24). Po analogiji z religioznim besednjakom je mogoče razločiti štiri temeljne načine razumevanja tega problema: (a) v luči »dogmatskega« stališča uradni statistični podatki ustrezno razkrivajo bistvo kriminalitete (in kajpak njenih protagonistov); (b) v »kritični« optiki (značilni predvsem za »konvencionalno« različico teorije etiketiranja) imajo uradni podatki zaradi mnogoterih metodoloških pomanjkljivosti (npr. selektivnosti in pristranosti) slej ko prej omejeno verodostojnost; (c) v skladu z »agnostično« pozicijo natančnega obsega realne kriminalitete ni mogoče spoznati (podobno kakor ni mogoče spoznati božjega »bistva« ali kantovske »stvari same na sebi«, čeprav je seveda vseeno mogoče verjeti v njegovo/njeno bivanje); (č) v »ateistični« perspektivi pa temnega polja ne le ni mogoče spoznati, ampak kaj takega sploh ne obstaja (»temno polje« je v tem oziru zgolj fikcija, tj. pojem, ki je neresničen, a vendarle prikladen – dasi nikakor ne nepogrešljiv – za določene diskurzivne in praktične rabe).

⁶ Tovrstne študije so resda opozorile na določen obseg neregistriranih »kaznivih dejanj« žensk, vendar pa velja to – pravzaprav še v večji meri – tudi za prikrita »kazniva dejanja« moških (še posebej za tista, katerih žrtve so ženske in otroci, npr. v zvezi z družinskim ali spolnim nasiljem).

⁷ Iz analize statističnih podatkov o kriminaliteti žensk v Sloveniji, ki jo je opravila Sterle (1998, s. 136-144), je razbrati, da je v obdobju 1990-1996 v strukturi kaznivih dejanj prevladovala premoženjska kriminaliteta, ki je obsegala 61,8 odstotkov vseh kaznivih dejanj,

Že iz zgoraj navrženih značilnosti je jasno razvidno, da ženske kriminalitete ni mogoče opisati z vrednostno – in kajpak (vsaj v današnjih razmerah) hudo problematično – oznako »družbeni problem«. Moderna kriminologija (v malone vseh »klasičnih« in »pozitivističnih« različicah) pa je utemeljila svoj *raison d'être* med drugim tudi s politično obljubo, da zmore v precejšnji meri pripomoči k razumnemu reševanju raznovrstnih družbenih problemov v zvezi s kriminalnimi pojavi. Ker kazniva dejanja žensk, vzeta v celoti, očitno ne dose-gajo ideološkega »praga« družbene problematičnosti,¹¹ so

zaradi katerih so bile obravnavane ženske. Po drugi strani pa so bile ženske osumljene za bistveno manj nasilnih kaznivih dejanj kakor moški (njihov delež znaša 6,6 odstotkov). Avtorica poudarja, da so bili umori, katerih storilke so bile ženske, največkrat posledica neurejenih razmerij med (zunaj)zakonskima ali ločenima partnerjema (pri čemer je bila osumljenka praviloma dolgoletna žrtev preprirov in pretepov).

⁸ V tej zvezi ne smemo pozabiti, da premoženjska kazniva dejanja prevladujejo tudi v strukturi moške kriminalitete.

⁹ Sterle (1998, s. 148) navaja podatek, da je bilo v obdobju 1990-1996 v Sloveniji 94 odstotkov žensk prvič osumljenih za storitev kaznivega dejanja (med moškimi je bilo v povprečju enkrat več povratnikov).

¹⁰ V tej zvezi bi morda smeli postaviti hipotezo, da so (bila) kazniva dejanja žensk dojeta bolj kot »problem« za storilke (ne pa toliko za »družbo kot celoto«). Zato ne preseneča, da so bile kazenske sankcije v teh primerih predstavljene (in upravičevane) kot ukrepi, ki so predvsem v interesu »prestopnic« samih. V kritični (zlasti feministični) optiki pa je videti kazenskopravno obravnavanje ženskega prestopništva v precej drugačni luči, npr. kot represivni (in ideološki) aparat, ki »seksualizira žensko delinkvenco in kriminalizira poskuse deklet, katerih namen je pobegniti iz neredko nemogočih družinskih situacij« (Chesney-Lind in Shelden, s. 55). V tem oziru kaže razumeti kazenskopravne ukrepe kot zatiralske, kolikor so služili ojačevanju ženske ubogljivosti in podrejenosti patriarhalni avtoriteti (ne glede na stopnjo njene samovoljnosti in nasilnosti).

¹¹ Zdi se, da so – vsaj v perspektivi patriarhalne ideologije – bolj problematične ženske »deviacije«, tj. (predvsem »subjektivizirani«) odkloni od prevladujočih normativnih pričakovanj v zvezi z »normalnim« ženskim vedenjem, čustvovanjem in občutenjem (oziroma »igranjem vloge«).

bila deležna manjšega zanimanja modernih kriminologov. V tem oziru omejena kriminološka pozornost je bila dolgo videti precej smiselna, v zadnjih dveh desetletjih pa je – zlasti po zaslugi raznoterih feminističnih perspektiv – vse manj sprejemljiva. V tej zvezi so bila namreč zastavljena številna in teoretsko vsekakor izrazito pomembna vprašanja. Na primer: Ali je z osrednjimi (najvplivnejšimi) kriminološkimi teorijami mogoče razložiti kriminalno vedenje žensk?¹² Zakaj store ženske občutno manj kaznivih dejanj kakor moški (in to navzlic dejstvu, da imajo v povprečju številne psihosocialne lastnosti, ki so jim kriminologi pripisovali precejšen kriminogeni potencial)? Kaj naj bo »pravi« predmet kriminološkega čudenja in posledično še pojasnjevanja: razmeroma maloštevilne normativne kršitve žensk ali njihova mnogo bolj razprostranjena konformnost? Zakaj so kriminološke teorije večinoma popolnoma ignorirale »spolno vlogo« (*gender*),¹³ čeprav je nesporno, da je ravno ta spremenljivka stanovitno in trdno povezana s kriminalnim vedenjem (oziroma konformnostjo), celo bolj kakor starost ali socialnoekonomski položaj?

Čeprav je moderna kriminologija zanemarjala žensko kot storilko in še posebej kot žrtev (predvsem spolnega in družinskega nasilja), pa je namenila ženski neprimerno več pozornosti kot (anti)kriminogenemu dejavniku, zlasti v zvezi s tradicionalnima (oziroma »konvencionalnima«) vlogama

¹² Nekatere feministke so prepričane, da bi morale kriminološke teorije razložiti kriminalno vedenje žensk in moških (predvsem pa bi morale osvetliti kriminogene dejavnike, ki učinkujejo različno na moške in ženske). Eileen Leonard (s. 47-58) opozarja, da Mertonova teorija o anomiji ne more pojasniti, zakaj storijo žensko malo kaznivih dejanj, čeprav – ravno tako (ali pa celo še bolj) kakor moški – občutijo vrsto »anomičnih napetosti« (*strain*). Po njenem mnenju so moški in ženske v socializacijskih procesih usmerjeni k učenju različnih (kulturno predpisanih) aspiracij. Cilj, h kateremu naj bi se ženske naučile stremeti, je predvsem »romantična« ljubezen, ki se zaključí s poroko & družino. Navzlic »emancipaciji« so ženske še vedno naučene najti samoizpopolnitev (*fulfillment*) v vlogi žene in matere. Njihova zanimanja se vrtijo okrog družine (moža, otrok in doma). Lastna finančna uspešnost (samostojnost) je manj pomembna (dasi je v praksi zvečine še zmeraj zelo težko uresničljiva). Doseganje zadovoljivega gmotnega (ekonomskega) statusa je predvsem obveznost soproga oziroma skupnih naporov zakoncev v krogu družinske »ekonomije«.

¹³ Angleški izraz »gender« je težko posloveniti (ne da bi se zatekli k parafrazi). Na prvi pogled mu je nemara še najbližja beseda »spol«, ki pa je povezana s kopico težav. »Gender« je namreč odnosni pojem, ki črpa svoj pomen (in »identiteto«) iz razlikovanja v razmerju do pojma »sex«, ki ga je prav tako mogoče posloveniti z besedo »spol«. Razložek med »gender« in »sex« tenelji na dualistični (»katerizjanski«) konceptiji človeške »narave«, sestavljene iz telesa in duševnosti (predvsem njene zavestne razsežnosti). Če precej poenostavimo: spolne razlikovalne poteze, ki imajo »sedež« v telesu (bioloških določilnicah), opiše pojem »sex«, spolne razlikovalne znake, ki imajo »sedež« v psihi (oziroma v kulturi in družbi), pa opiše pojem »gender«. Problem binarne opozicije med »sex« in »gender« je v tem, da namiguje na ostro razločenost bioloških in družbenopsiholoških

matere in žene: (a) »slaba« – npr. odsotna, samska/neporočena,¹⁴ nevrotična, čustveno »hladna«, zavračujoča, neljubeča

aspektov »spola«, kar implicira še nadaljnje vprašljive distinkcije, npr. pasivno/aktivno, nespremenljivo/spremenljivo, fiksno/fluidno, naravno/družbeno, prirojeno/pridobljeno, divje/ukročeno, substancialno/diskurzivno, surovo/kultivirano in, ne nazadnje, podrejeno/nadrejeno (+ manjvredno/večvredno). »Gender« bi lahko prevedli z izrazom »spolna vloga« (ki bržkone dovolj nedvoumno opozarja na normativna pričakovanja v zvezi z moškim ali ženskim videzom, čustvovanjem, razmišljanjem in obnašanjem, zlasti na področju spolnih praks). Toda tudi pojem »spolna vloga« je okužen z resnimi teoretskimi težavami, značilnimi že za nadpomenski sociološki (+ družbenopsihološki) pojem »vloga«, ki obsega objektivne in subjektivne, normativne («definijske») in dejanske («vedenjske») prvine. Upoštevati velja, da se dojemanje lastnega »spola« (spolne identitete) spreminja v različnih vedenjskih situacijah (+ družbenih položajih), predvsem pa s staranjem (v kriminološki optiki je še zlasti problematično prehajanje iz mladostniške – »divje«, »nevarne«, »neodgovorne«, »zaletave«, »nesamozavestne«, »zmedene« in »neukročene« – v odraslo »moškost«). Zaman bi iskali eno samo predstavo o tem, kaj pomeni biti »moški« ali »ženska« (čeprav je utemeljeno domnevati, da obstaja hierarhija tovrstnih kulturnih reprezentacij in torej tudi ideološki boj za hegemonijo). Spolna vloga je nujno kompleksna (neredko nejasno opredeljena, celo protislovna) in interaktivna tvorba (socialna »konstrukcija«, reproducirana v razmerjih dominacije in neenakosti med moškimi in ženskami), ki se navezuje na spolno usmerjenost (npr. homoseksualnost, biseksualnost, heteroseksualnost ali transeksualnost), družinski status (npr. poročen/neporočen, samski/vparjen, z otrokom ali brez otrok, oče/mati, sin/hčer), avtoriteto in moč, potrošniške prakse in zaposlenost (oziroma zmožnost preživljanja družine ali zagotavljanja lastne ekonomske neodvisnosti). Pojem »spolna vloga« je koristen le, če ga razumemo v neločljivi povezanosti s konkretnim socialnim in osebnim življenjem, tj. kot proces nenehne performativne konstrukcije (ki ima neredko videz »narravnosti«, vendar le zaradi urejenega ponavljanja vedenjskih vzorcev), v katerem telo («sexed body») ni statična, nevtralna in prediskurzivna *tabula rasa*, marveč je »vselej že« vpeto v jezikovne in kulturne strukture (prim. Collier, s. 13-30).

¹⁴ Neporočene matere («samohranilke») – zlasti revne matere, članice »podrazreda« (*underclass*) – so se v zadnjem času znašle pod neprizanesljivo kritiko neopozitivističnih (v političnem oziru konservativnih) ameriških kriminologov. Po njihovi presoji velja enega izmed ključnih generatorjev prestopništva poiskati v porastu enostarševskih («dezintegriranih») družin, ki ne zmorejo učinkovito socializirati otroka v prvih petih letih življenja (posledica neustreznih vzgojnih prijemov je nezadostna »samokontrola«). Pomemben vzrok takšnega («kriminogenega») stanja naj bi bila preveč darežljiva socialna država, ki (z raznimi gmotnimi ugodnostmi) »spodbuja« mlade ženske k («neodgovornemu») rojevanju zunaj zakonske zveze, zaradi česar otrok odrašča brez nujno potrebne očetovske avtoritete, ki bi ga disciplinirala in mu ponudila družbeno sprejemljiv vir identifikacije (oziroma učenja družbeno sprejemljive moške vloge), poleg tega pa je takšna družinska celica pogosto izpostavljena »začaranemu krogu« revščine (in z njo spete subkulture), katere kriminogeni potencial je malone *lieu commun* sociološke kriminologije (prim. Mooney, s. 14-217). Tovrstne kriminološke razlake kajpak niso nikakršna novost. Nanje naletimo že v teorijah subkultur (oziroma strukturnega pritiska). Prestopniške (zvečine enospolne vrstniške) »bande« so v tej optiki pojasnjene kot rezultat gospodinjstva, ki ga vodi ženski lik,

ali pretirano posesivna¹⁵ – mati utegne proizvesti »slabega« otroka, tj. poznejšega prestopnika («dobra» mati pa bo kajpada rade volje poskrbela, da se to ne bo zgodilo); (b) »slaba« žena težje spreobrne odraslega prestopnika oziroma ga preusmeri v konformne življenjske »drže«, medtem ko gre »dobri« soprogji to nadzorovalno opravilo menda bolje od rok. Po drugi strani pa bi veljalo tudi oceno o prezrtosti ženske kriminalitete v očeh (zvečine moške) kriminologije vendarle interpretirati *cum grano salis*. Zdi se namreč, da vsaj deloma izvira iz pomanjkljivega poznavanja (nebranja?) starejših kriminoloških del, pa tudi iz dejstva, da se je sodobna (predvsem kajpak angloameriška) feministična kritika osredotočila zgolj na peščico izbranih avtorjev, ki dozdevno utelešajo najznačilnejše pristope k razumevanju ženske odklonosti in konformnosti. Toda pozor. Že razprava »Žena in zločin«, ki jo je daljnega leta 1944 priobčil Aleksander Maklecov, razkrije presenetljivo intenzivno zanimanje za to tematiko. Pisec¹⁶ je

medtem ko je oče odsoten in potemtakem ne more odigrati vloge modela/zgleda za odraščajočega moškega, ki se mora zatorej učiti moškega obnašanja od vrstnikov, kar pa ga neredko vodi v skrajno pretirane oblike »kompulzivne moškosti«. Zaradi odsotnosti očeta imajo fantje torej težave pri oblikovanju moške samopodobe, kar se še zaostri v adolescenci, ko so soočeni z strogimi kulturnimi pričakovanji, naj se obnašajo kot »pravi moški«. Tovrstne »napetosti« (*strains*) skušajo preseči tako, da energično »protestirajo« zoper vse, kar spominja na ženskost, npr. v obliki agresivnega, robustnega, neodgovornega, uporniškega ali destruktivnega vedenja (prim. Chesney-Lind in Sheldon, s. 64-67).

¹⁵ To velja kajpada (najbrž še v večji meri) tudi za »kriminalno« žensko: »Ko preučujemo prestopniška dekleta, moramo vseskozi imeti pred očmi naslednje: ko vzgajamo moškega, vzgajamo posameznika; ko vzgajamo žensko, vzgajamo družino« (Vedder in Somerville, s. viii).

¹⁶ Maklecov v tej zvezi omenja pisano paleto tujih in domačih avtorjev, ki so danes – če odmislimo prejkone redke izjeme – že bolj ali manj potonili v pozabo. Za osvežitev spomina: Lombroso in Ferrero (*La donna delinquente*), Ottolenghi (*Prostituzione e criminalità*), Palmieri (*Donna: fasi sessuali*), Näcke (*Verbrechen und Wahnsinn beim Weibe*), Elster (*Sexualsoziologie in ihren Beziehungen zur Kriminologie*), Roesner (*Geschlecht und Straffälligkeit*), Hagemann (*Weibliche Kriminalität*), Wulffen (*Das Weib als Sexualverbrecherin*), Lenz (*Der Anteil der Sexualität am Aufbau der kriminellen Persönlichkeit*), Weinberg (*Über den Einfluss der Geschlechtsfunktionen auf die weibliche Kriminalität*), Galle (*Geschlecht, Alter und Verbrechen*), Aschrott (*Die Kriminalität des weiblichen Geschlechts*), Buschan (*Geschlecht und Verbrechen*), Jässny (*Zur Psychologie der Verbrecherin*), Krille (*Weibliche Kriminalität und Ehe*), Prinzing (*Die Erhöhung der Kriminalität des Weibes durch die Ehe*), Hoppenfels (*Die Kriminalität der Frau im Kriege*), Lindeman (*Frauenbewegung und Kriminalität*), Baumgarten (*Die Beziehungen der Prostitution zum Verbrechen*), Grabe (*Prostituzion, Kriminalität und Psychopatie*), Garnier (*La femme criminelle*), Acris (*La criminalité féminine*), De Ryckere (*La servante criminelle*), Tamowsky (*La femme homicide*), Bishop (*Women and Crime*), Landesco (*The women and the underworld*), Sheldon in Eleanor Glueck (*Five hundred delinquent women*), Bissel (*Insan and Criminal Women*), Bonner

že v uvodu opozoril na »nešteto strokovnih člankov in obsežnih monografij« o ženski kot storilki kaznivega dejanja. Še zanimivejša je njegova razvrstitev dotlej prevladujočih pristopov h kriminaliteti žensk oziroma delitev tovrstnih kriminoloških teorij na: (a) antifeministične, ki nadaljujejo vsekakor trdoživo in dokaj razvejeno tradicijo omalovažujočih pogledov na žensko kot moralno manjvredno, »amoralno« (Weininger), »hudobno, nečimerno, lažljivo in zvito« ali »fiziološko slaboumno« (Moebius) bitje; (b) feministične, ki gojijo romantično idealizirane predstave o žensk(ost) in povečujejo njeno moralno superiornost (*naturale bontà della donna*); (c) objektivno-znanstvene, ki si prizadevajo »humanes acciones non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere« (Spinoza).

Opazka o nekaterih paradoksih pojasnjevanja ženske (ne)kriminalnosti

Čeprav v kriminološki srenji zvečine ni zaslediti resnejših dvomov v podatke o majhnem obsegu ženske kriminalitete (v primerjavi z moško),¹⁷ velja opozoriti na – resda manjšinsko – mnenje, da statistični kazalci nikakor ne dokazujejo manjše »kriminalnosti« žensk. Med tovrstnimi skeptiki je nemara najbolj znan Otto Pollak. Po njegovih presoji med moško in žensko kriminaliteto ni zaznati omembe vredne kvantitativne razlike, ampak zgolj kvalitativni razloček: kriminalno vede-

(A comparative study of the intelligence of delinquent girls), Dolenc (Žensko pitanje u kaznenom pravu), Vodopivec-Černe (Statistična metoda v kriminalni etiologiji), Čulinović (Žena u našem krivičnom pravu)... Še obsežnejši pregled starejših refleksij ženske kriminalitete najdemo v Mannheim, s. 55.

¹⁷ Že Adolphe Quetelet (s. 19-22) se je – s preučevanjem statističnih podatkov o kriminaliteti v tridesetih letih devetnajstega stoletja – dokopal do spoznanja, da je bilo nagnjenje h kriminalnemu vedenju pri francoskih moških štirikrat večje kakor pri ženskah. Razliko je pojasnil na podlagi treh pogojev, ki so po njegovem mnenju *sine qua non* za izvršitev kaznivega dejanja. To so: (1) volja (ali želja) izvršiti kaznivo dejanje (ki je odvisna od posameznikove »morale«); (2) ugodna priložnost za izvršitev kaznivega dejanja; (3) splošne in posebne zmožnosti (oziroma sposobnosti in veščine/znanja) za izvršitev kaznivega dejanja. Quetelet je bil prepričan, da ženske zvečine težje zadostijo omenjenim zahtevam. Zakaj? Ženske so bolj moralne in pod večjim vplivom sramu in želje po spodobnem ravnanju (*modesty*). Ker so ekonomsko odvisne od moških, manj dejavno navzoče na javnih prizoriščih (npr. gospodarskih in političnih) in osredinjene na dom in družino, imajo manj priložnosti za kriminalno vedenje (vzporedno s tem pa tudi manj skušnjav). Poleg tega so telesno šibkejše, zato težje izvršijo kazniva dejanja, pri katerih je fizična moč ključnega pomena. Po Queteletovem mnenju imajo ženske manj silovite strasti/želje (*passions*), ki jih redkeje kakor moški podžigajo z uživanjem močnih alkoholnih pijač. Ker prebijejo ženske večino prostega časa doma, so nasilne predvsem zoper člane lastnega družinskega kroga.

nje žensk je bolj prikrito ali manj opazno (tj. skrito v »temnem polju«), in sicer predvsem zaradi moškega »kavalirstva« (*chivalry*)¹⁸ in ženske »zvičajnosti« oziroma sposobnosti lažanja, prikrivanja¹⁹ in manipuliranja. Zanimivost Pollakove razlage je v tem, da nekako postavi na glavo stereotipno (»zdravorazumsko«?) predstavo o »tipično« ali »specifično« ženskih značilnostih kot pretežno antikriminogenih. V njegovi optiki ženska ni trpno, neboljeno ali nemočno bitje («obsojeno» – iz bodisi bioloških bodisi družbenokulturnih razlogov – na krotko in funkcionalno konformnost), marveč kaže povsem drugačne poteze. V določenih ozirih je celo »močnejša« (vsekakor pa pametnejša ali vsaj bolj pretkana) od moškega, saj ga zna – če pač to hoče – pripraviti celo do tega, da bo zanjo (ali zaradi nje) prekršil postavo in bo pozneje morda kaznovan, medtem ko bo sama (morebiti celo z neokrnjenim kriminalnim plenom) ostala na prostosti. Če namenoma skrajno karikiramo Pollakovo poanto: za vsakim prestopnikom »stoji« manipulativna ženska (ki v tem primeru kajpak ni nujno zgolj »slaba« mati, ključna nosilka socia-

¹⁸ Moško »kavalirstvo« (vključno s splošno »zaščitniško držo« do oseb »šibkega« spola) ima v tej optiki več obrazov. Moški (npr. v vlogi oškodovanca ali priče) redkeje prijavljajo kazniva dejanja žensk. Poleg tega pa naj bi tudi (moški) akterji v kazenskoprnem sistemu (zlasti policisti, tožilci in sodniki) mileje obravnavali storilke, še zlasti tiste, ki dajejo vtis, da so v splošnem »normalne« ženske (posebne prizanesljivosti pa so deležne storilke, ki imajo majhne otroke). V tej zvezi bi veljalo pripomniti, da hipoteza o »kavalirskem« obravnavanju ženskih kaznivih dejanj in (še zlasti) deviacij v feminističnih krogih nikakor ni soglasno sprejeta. Zdi se, da so tovrstni pomisleki dokaj upravičeni. Ne pozabimo namreč, da so relativno nizke kazni prej odsev majhne »količine« protipravnosti ženskih kaznivih dejanj kakor moške («kavalirske») popustljivosti. Po drugi strani pa je kazenskoprn sistem praviloma skrajno surovo obravnaval »prestopnice«, ki so bile dojete kot izrazito nevarne za obstoječe oblastne strukture. Pomislimo na Ulrike Meinhof, eno izmed glavnih ideologin RAF-a (Frakcije rdeče armade), ki je bila osem mesecev zaprta v tako imenovanem »oddelku smrti«, kjer je bila akustično in vizualno povsem odrezana od sveta (locirana v izpraznjenem traktu zapora v Koelnu je bila njena celica v celoti belo pobarvana, z nenehno prižgano neonsko razsvetljavo ter zaprtimi in gosto zamreženimi okni, pozimi pa je bila premalo ogrevana), tj. podvržena »belemu mučenju« v praktično nespremenjenem neposrednem okolju. Zgolj zaradi številnih javnih protestov ji niso opravili prisilne scintigrafije možganov (ki je sicer že bila sodno odredjena). Leta 1976 so jo našli obešeno v njeni celici: uradno je bil vzrok smrti samomor, naknadna dognanja mednarodne preiskovalne komisije pa se mnogo bolj nagibajo k domnevi, da je bila umorjena (prim. Kozinc, s. 26-127).

¹⁹ V tej optiki izvira večja sposobnost prikrivanja iz »pasivne« vloge med spolnim občevanjem (pogojene s fiziološko zgradbo spolnih organov), zaradi katere je ženska zmožna prikriti ali fingirati spolno vznburjenost, medtem ko mora moški doživeti dejansko erekcijo (tovrstnega zavajanja naj bi se dekleta naučilo v adolescenci, tj. v obdobju, ko je njena naravna agresivnost inhibirana in preusmerjena v bolj pritajene ali posredne načine izražanja). Prim. Chesney-Lind in Sheldon, s. 58-59.

lizacijskega procesa v luči bržkone večine psiholoških kriminoloških teorij). Skratka: *cherchez la femme!*²⁰

Nekateri kriminologi, ki – podobno kot Pollak – dvomijo v domnevno manjšo kriminalnost žensk, menijo, da bi dobili mnogo bolj uravnoteženo sliko, če bi v sklop ženske kriminalitete uvrstili še prostitutiranje, ki je v tej optiki predstavljeno kot nekakšna »specifično ženska« kriminalna dejavnost (za Lombrosa celo »varnostni ventil« ženskih kriminalnih nagnjenj). Tovrstna pojmovanja so precej nenavadna²¹ (že skorajda bizarna). Prvič, prostituticijo interpretirajo kot izključno ženski pojav (moralno zavrženo naj bi bilo zgolj prodajanje spolnih storitev, ne pa njihovo kupovanje²²). Drugič,

²⁰ Ta priljubljena krilatca je trdno vkoreninjena v zahodni kulturi. Njena »avantgarda« sta predvsem grški mit o Pandorini skrinjici in svetopisemska zgodba o izgonu Adama in Eve iz raja (ženska v njej ni prikazana le kot prva ali arhetipska »prestopnica«, tj. nesramna kršiteljica božje postave, ampak tudi kot prva napeljevalka – resda tudi sama zapeljena od reptila/falusa –, saj je v greh pritegnila še moškega, pri čemer je epilog dovolj znan: za moškega kazen v obliki mučnega garanja »v potu lastnega obraza«, za žensko pa bolečine rojevanja in neizogibna podrejenost možu/gospodarju). Prim. Millet, s. 27-31.

²¹ Iz pregleda teorij, ki ga je opravil Maklecevo, je razvidno, da gre za poglede, ki v preteklosti nikakor niso bili maloštevilni. Pisec se z njimi sicer v splošnem ne strinja, pri čemer pa je še najbolj zanimiva njegova argumentacija: »Najnovjša kriminološka raziskovanja (Tarde, Georg von Mayr, Aschaffenberg, Exner, Hagemann) so pokazala, da je Lombrosovo pojmovanje prostituticije kot nekega vsesplošnega nadomestila moške zločinstvenosti v taki obliki zgrešena. Večina oseb, ki se bavijo s tkzv. nečisto obrtjo, je pasivna. Pogostokrat so to več ali manj duševno zaostale ženske s slabo odporno močjo. Prostitucija torej ni podobna pravi in tipični zločinstvenosti, ki se uveljavlja *aut vi aut fraude*, temveč je mnogo bližja takim asocijalnim pojavom kot poklicno beračenje, potepanje in druge oblike pasivne delomrznosti, dasi tudi z njimi ni povsem istovetna« (s. 7).

²² Tovrstne moralne sodbe so slej ko prej pokazatelj neprimernosti (in v oči bijoče zastarelosti) tradicionalne spolne morale, zaznamovane s številnimi nekonsistencami (tj. »dvojnimi standardi«), stereotipi in predsodki. To seveda ne pomeni, da bi morala »družba« izumiti nekakšno novo spolno moralo, tj. pravila, ki bi bolje odsevala vrednotne usmeritve poznomodernih časov (oziroma bi, denimo, normativno sankcionirala tako prostitutke – in sicer ne glede na njihov ekonomski položaj in osebni »status« – kakor tudi odjemalce/kupce spolnih storitev). Ustrezneje bi bilo najbrž izhajati iz vrednotne podme, da («specializirana») spolna morala v sodobnem kontekstu sploh ni potrebna. Zadoščajo namreč že obče (moralne) norme, ki v splošnem urejajo vse medosebne interakcije, predvsem prepoved nasilja in zapoved spoštovanja subjektivnosti (pravzaprav človečnosti) drugih posameznikov (že ti dve normi sta povsem dovolj za obsodbo in sankcioniranje vseh spolnih praks, ki so v očeh javnega mnenja praktično soglasno ovrednotene kot nemoralne in tudi protipravne). Iz vsega tega pa kajpada ne sledi, da posameznik ne bi smel imeti lastnega moralnega ideala v zvezi s (samodoločenimi) spolnimi dejavnostmi: problematično je le, če svoje zamisli o »dobrih« spolnih praksah vsiljuje drugim oziroma jih celo («moralistično») obsoja, če njegovemu modrostnemu ali moralnemu idealu (in iz njega izpeljanih pravil) ne sledijo. Prim. Primoratz, s. 167-175.

prostitucija je ovrednotena kot neke vrste absolutno ali univerzalno zlo (kar je absurdno, če pomislimo na skrajno raznolikost normativnega urejenja tovrstnih spolnih praks v različnih družbah/kulturah in zgodovinskih obdobjih). Tretjič, prostitucija je dojeta izrazito ozko (ta pejorativna oznaka pokrije le prodajanje spolnih storitev, ne pa tudi drugih oblik človeškega heteronornega dela,²³ poleg tega pa se nanaša samo na promiskuitetno različico kratkotrajnih menjav spolnosti za gmotno nagrado, prezre pa precej bolj razširjeno obliko dolgotrajnega menjavanja spolnosti za različne ugodnosti znotraj – vsaj navidezno – monogamnih razmerij).

Kazniva dejanja so statistično redka (ne nazadnje jih merimo na 100.000 prebivalcev). Nekateri pozitivistično usmerjeni kriminologi so zato sklepali, da so storilci (namreč moški) v številnih primerih »nenormalna« bitja (oziroma so nosilci določenih »patoloških« ali vsaj »kriminogenih« lastnosti, npr. impulzivnosti, pomanjkljive samokontrole ali nizke inteligence, ki povečujejo verjetnost kriminalnega vedenja – ne glede na okolje, v katerem se posameznik nahaja). Vendar pa tovrstna »abnormalnost« v glavnem (če odmislimo razlage posiljevanja) ni bila pripisana storilčevi »moškosti« (tj. ni bila povezana s storilčevim biološkim spolom). Nasprotno: kriminalno vedenje je često dojeta kot izraz lastnosti (npr. agresivnosti, aktivne »drže«, impulzivnosti, drznosti, tekmovalnosti, nagnjenja k alkoholiziranju, težnje po neposrednem izražanju notranjih konfliktov oziroma premeščanju znotrajosebnostnih konfliktov v medosebne odnose, »kanaliziranja« motečih čustvenih vsebin v jezo, upornišva, želje po vznemirjenjih in samopotrjevanju...), ki so tradicionalno dojete kot specifično moške (v tej perspektivi je storilec prej videti kot nekakšen »nadmoški«).

Pri ženskah pa je (bilo?) drugače. Ženske storilke niso v manjšini le v razmerju do večine konformnih posameznikov (obeh spolov), marveč tudi v primerjavi s »kriminalnimi« moškimi. Zato najbrž ne preseneča, da so njihovo prestopništvo dojemali ne le kot odklon od vedenjskih vzorcev normalnega človeškega bitja, ampak tudi kot znamenje storilkine nenormalne ženskosti (včasih celo neženskosti).²⁴ Storilka je v tej optiki prekršila kar dve pomembni družbeni normi, namreč

²³ V družbi, ki očitno bolj ceni intelektualno kakor »fizično« delo, bi upravičeno pričakovali, da bo najostreje obsodila ravno tovrstne oblike »prostituiranja« (v širšem pomenu) na trgu delovne sile, tj. prodajanje jezikovnih/komunikacijskih veščin, dopadljivih emocij, kreativnosti, modrosti, duhovitosti, vernosti, raznovrstnih načinov razmišljanja in podobnih človeških »resursov«, ki so najtesneje speti s proletarčevo osebnostjo.

²⁴ Na zgled tovrstne razlage naletimo v knjigi *Delinquency in Girls*, kjer izhajajo Cowie *et al.* – če precej poenostavimo – iz naslednje interpretativne sheme: (a) normalno dekle je večinoma »imuno« do kriminalnega vedenja celo ob navzočnosti zunanjih kriminogenih dejavnikov (osebnostni razvoj je pri dekletu bolj stabilen/konsistenten kakor pri fantu in pod manjšim negativnim vplivom situacijsko generiranih »stresov«); (b) prestopnica se ne obnaša »žensko«, ampak

kazenskopravno in »spolno« (ne glede na to, ali slednjo razumemo v biološki ali kulturološki/sociološki »etiološki« optiki²⁵). V tej zvezi pa naletimo še na dodaten paradoks, ki izvira predvsem iz biološičnega (pravzaprav redukcionističnega) razumevanja vedenja žensk. Njihove normativne kršitve so namreč pojasnjevali bodisi s posebnostmi ženske narave (kot so npr. menstruacija, nosečnost, porod ali menopavza) bodisi kot patološki – kajpak biološko determinirani – odklon od »prave« ženske narave (ob tem pa ne smemo pozabiti, da je bila tudi ženska konformnost ali »nekriminalnost« dojeta kot nekaj, kar je vkoreninjeno že v njenem naravnem, evolucijsko pogojenem in genetsko sprogramiranem »bistvu«).

Strah ženske pred moškim in strah moškega pred (»kriminalno« ali nekriminalno?) žensko

V kriminološki optiki je strah predvsem emocija, ki se navezuje na žensko v stereotipni vlogi²⁶ (prestrašene in ne-

»moško«, zato mora biti z njo nekaj narobe že na biološki ravni (prestopništvo je posledica kromosomske ali hormonske anomalije). Avtorji sicer dopuščajo vplive težavnega otroštva (npr. zaradi neljubeče matere ali nasilnega očeta), vendar namenjajo najvažnejšo vlogo prav konstitucijskim dejavnikom. V tej zvezi poudarjajo, da so prestopniška dekleta v splošnem manj inteligentna, bolj debela, grda, okorna in slabega zdravja (do tovrstnih sklepov so se avtorji dokopali na podlagi preučevanja 318 prestopnic v neki britanski kaznovalni instituciji za mladoletnice).

²⁵ V tradicionalni perspektivi je bil ženski »spolni scenarij« dojet kot nekaj, kar («v zadnji instanci») korenini v njeni biološki danosti («konstituciji»). Na tovrstne razlage pa seveda naletimo tudi še danes, predvsem v »sociobioloških« kriminoloških teorijah. Rowe (s. 280-282) npr. pojasnjuje precejšnje razlike med moško in žensko kriminalnostjo z domnevo, da ima za ženske »starševska« reproduktivna strategija večjo prilagoditveno/evolucijsko vrednost kakor »paritvena« (ženska naj bi na ta način verjetneje maksimalizirala svojo »reproduktivno uspešnost« v toku življenja). Starševska strategija vključuje predvsem skrb, ki je »investirana« v vzrejo otroka (vključno z nosečnostjo in dojenjem). V tej zvezi je ključno predvsem to, da poteze, ki najbolj promovirajo takšno reproduktivno usmeritev, običajno ne korelirajo z »kriminalno dispozicijo« (oziroma nagnjenjem h kriminalnemu vedenju): gre za lastnosti, kot so npr. iskrenost, neagresivnost, empatija, samonadzor nad impulzi in monogamnost. To bi z drugimi besedami pomenilo, da je že naravna »spolna selekcija« poskrbela za manjši kriminogeni potencial pri osebkih ženskega spola, in sicer na ta način, da ženske namenjajo več »reproduktivnega truda« starševski strategiji, manj pa paritveni, ki je povezana s potezami, kakršne so npr. goljufivost, agresivnost, pomanjkljiva empatija, impulzivnost, manj intenzivna potreba po močnih čustvenih navezavah in promiskuitetno spolno vedenje (opraviti imamo torej z osebnostnimi aspekti, ki – zlasti v povezavi s slabšimi ali pomanjkljivimi intelektualnimi zmožnostmi – povečujejo verjetnost »konvencionalnega« kriminalnega vedenja).

²⁶ Ženske, ki se upirajo tovrstnim stereotipom (npr. nenevarnemu in zgolj pomilovanja vrednemu »idealnotipičnemu« videzu pasivnosti,

bogljene) možne ali dejanske žrtve. Na tej ravni se zvečine vsiljuje le vprašanje, ali je strah žensk pred kriminalno viktimizacijo pretiran (pravzaprav »iracionalen«) ali pa je nemara vendarle utemeljen (in potemtakem bolj ali manj racionalen). Na drugi strani pa ženska običajno ne nastopa kot oseba, ki bi se je ljudje (obeh spolov) bali zaradi njenega inherentnega kriminalnega potenciala. Kaj to pomeni? Je morda ženska bitje, ki ne zbuja omembe vrednega strahu? Daleč od tega. Pomislimo na eminentne mislece modernega obdobja. Prav težko bi med njimi našli koga, ki ne bi – iz tega ali onega razloga – svaril pred raznovrstnimi »nevarnostmi«, ki dozdevno pritajeno ždijo v ženski »naravi«. ²⁷ Seveda je res, da so moški ženske tudi nenehno hvalili, poveličevali, ²⁸ občudovali, ljubili... Ampak vseeno, neke vrste strah pred tem – za moške – skrajno nedoumljivim in skrivnostnim bitjem vseskozi o(b)staja: ²⁹ nemara izvirajo prav iz njega vztrajani

ranljivosti, odvisnosti, krotkosti, šibkosti ali nemočnosti), ki opozarjajo na strukturne vzroke lastne viktimizacije (npr. na moško hegemonijo ali kapitalistično organizacijo družbe) in ki gojijo »moralno-politično oporečne« življenjske sloge, običajno mnogo težje pridobijo podporo (oziroma sočutje) javnega mnenja in/ali strokovnih služb, katerih funkcija je poklicno pomagati žrtvam. Takšne (močne in samostojne) »atipične« ženske celo tvegajo, da jim bo »okolje« odreklo status žrtve. V tej zvezi se kajpada velja vprašati, ali je tovrstna reperkusija nepristajanja na igranje vloge žrtve (angleški izraz za takšno ravnanje je »victimism«) sploh vredna obžalovanja. Ne pozabimo namreč, da številne evropske feministke – že vse od osemdesetih let dalje – odločno nasprotujejo poistovetenju žensk z »žrtvami«, med drugim prav zato, ker prevladujoča podoba »žrtve« krepí ideološko predstavo o ženski kot nebogljenem bitju, ki stanovitno potrebuje pomoč močnega moškega (ali vsevednega eksperta). Prim. Swaanningen, s. 222-224.

²⁷Prim. zgoščeno analizo svaril nekaterih najvplivnejših modernih družboslovnih mislecev (npr. Rousseauja, Freuda in Hegla) pred »notranjim sovražnikom ženskega spola« v Morrison, s. 383-385. Po drugi strani pa velja opozoriti še na bojzani mnogih eminentnih kriminologov, ki že vse od devetnajstega stoletja dalje opozarjajo na »temne plati ženske emancipacije« (tj. nevarnost povečanja ženske kriminalitete), zlasti osvobajanja od spon domačnosti, materinstva, spolne morale, neizobraženosti, vere in ekonomske odvisnosti.

²⁸Kate Millet priznava, da sta dvorska in romantična ljubezen v precejšnji meri omilili zahodni patriarhat, v isti sapi pa posvari pred precenjevanjem njunih blagodejnih vplivov: »Čeprav je viteštvo blažilo nepravilnost družbenega položaja ženske, je hkrati tehnika za njegovo prikrivanje. Priznati je treba, da je viteška drža igra, v kateri gospodujoča skupina svoj predmet povzdiguje na pedestal. Zgodovinarji dvorske ljubezni poudarjajo, da zamaknjenost pesnikov ni vplivala na pravni in ekonomski položaj žensk in zelo malo na njihov družbeni status« (s. 13). Po drugi strani pa vendarle ne smemo pozabiti, da so moški vzporedno z idealizacijo ženske »sladkosti«, »nežnosti«, »predanosti«, »prisrčnosti« in »čistosti« (katere namen je najbrž v reproduciranju ideološkega videza neškodljivosti in pohlevnosti) ženske zaničevali, da bi na ta način lažje upravili njihov podrejeni družbeni položaj (oziroma lastno superiornost).

²⁹Za moški strah pred žensko je značilno, da ni (oziroma ne sme biti) priznan. Bistvo moškosti je moč, namreč odsotnost strahu. Vse,

poskusi ukrotitve, udomačitve, prilastitve, pomaterinjenja, posoprojenja, ³⁰ pomonogamnenja, pozasebnenja in bolj ali manj neposredne pokoritve, npr. z zaničevanjem, poniževanjem, zasmehovanjem, spravljanjem v razne oblike odvisnosti (zlasti ekonomske, ne nazadnje pa tudi emocionalne³¹, z zastraševanjem, posiljevanjem ali, *in extremis*, z ubijanjem.

Sodobne (pretežno feministično navdihnjene) študije o nasilju nad ženskami (ki ga je po mnenju nekaterih³² piscev

kar ogroža to (kajpak iluzorno) podoba ali jo preprosto postavlja pod vprašaj, mora biti zatrto, izrinjeno iz zavesti. Paradoks je, da so tudi številne ženske sprejele tovrstne reprezentacije (moške spolne vloge) kot »normalne« in pričakujejo od moških, da bodo (videti kot) »pravi moški«, namreč brez strahu, zlasti pa brez strahu pred ženskimi bitjem: »Moški je prepričal žensko, da ga hoče takšnega, kakršen si on sam želi biti. To je nekaj, kar je mogoče doseči le za ceno nepretrganega pristajanja na maškarado falične moškosti. Ceno tega zavažanja, tega težavnega prikrivanja, plačuje ženska« (Ussher, s. 439).

³⁰Trdoživost tovrstnih prizadevanj seveda v ničemer ne zmanjšuje njihove iluzorične narave: »Kadar mislimo, da je kakšna ženska naša, se vselej varamo. Moški so si izmislili poroko, da bi si lahko to domišljali« (Miller, s. 32). Ob tem pa bi vendarle kazalo pripomniti, da so takšne utvare mikavne tudi za ženske. Kako bi sicer pojasnili še vedno omembe vredno ideološko privlačnost zakonske zveze (celo za ženske, ki so ekonomsko samostojne)? Prim. v tej zvezi kritično osvetlitev možnih razlogov, zaradi katerih bi se (povprečna) ženska želela poročiti, v Greer, s. 359-360.

³¹Kate Millet opozarja na problematičnost »romantične ljubezni«, kolikor omogoča čustveno manipuliranje, če je ljubezen edini »alibi«, ki ženski ideološko dovoljuje spolno dejavnost: »Prepričanost v romantično ljubezen pa ustreza obema strankama, saj je to pogosto edini pogoj, pod katerim lahko ženska preseže veliko močnejši vpliv vzgajanja k spolni zadržanosti. Romantična ljubezen prav tako zamegljuje realnost statusa ženske in breme ekonomske odvisnosti« (s. 13). Ti-Grace Atkinson stori v tej zvezi še pomemben (pravzaprav radikalno kritičen) korak naprej. Pod vprašaj namreč postavi že sam fenomen ljubezni kot take, v kateri prepozna predvsem psihološko osišče (še več, »ponotranjeno prisilo«) zatiranja žensk: »Iz tega je lahko spoznati, da živijo ženske zaradi svoje opredeljenosti v posebnem psihološkem stanju fantazije, in sicer tako v odnosu do samih sebe kot tudi v tem, kakšen odnos imajo do nasprotnega razreda. To je patološko stanje, na katerega se gleda kot na stanje, najbolj vredno prizadevanja, do katerega mora priti vsaka ženska, in ki ga vsi poznamo kot fenomen ljubezni« (s. 3). In kje naj potemtakem poiščemo alternativo? Po avtoričinem mnenju v prijateljstvu, ki je – za razliko od ljubezni – racionalen odnos, saj temelji na udeležnosti in obojestranskem zadovoljstvu obeh strank.

³²Giddens (s. 121-123) izhaja iz domneve, da utegne biti želja po podrejanju in ponižanju žensk celo »generični aspekt moške psihologije«. Vseeno pa meni, da moški nadzor nad ženskami v predmodernih kulturah ni temeljil pretežno na (neposrednem) nasilju. Ženske so bile tedaj zavarovane kot »lastnina« moškega (npr. očeta ali moža, tj. družinskega gospodarja). Viktimizirane so bile pretežno v družinski sferi (kjer so kajpak še vedno), mnogo manj pa na javnih prizoriščih (iz katerih so bile izključene), razen v vojnem ali »naravnem« stanju, ko moški niso mogli zagotoviti varstva »svojim« ženskam. Giddens opozarja, da je situacija v modernih družbah predru-

celo več kakor v preteklosti) zato v tej zvezi upravičeno opozarjajo na moški strah (pred žensko), v katerem vidijo pomemben vzročni dejavnik viktimiziranja žensk. Moški strah ima, kot se zdi, več »epicentrov«. ³³ Če odmislimo – nikakor ne nepomemben – strah, ki ga zbuja ženske reproduktivne ³⁴ in (dolgo časa skrbno zatirane in omejevalne) spolne zmožnosti –, ³⁵ kaže usmeriti pozornost predvsem na tesnobo (*anxiety*), ki jo generirajo normativna pričakovanja v zvezi s »normalno« spolnostjo (oziroma spolnimi vlogami, ki igrajo slej ko prej zelo važno, nemara celo osrednjo vlogo pri formiranju subjektivnosti »moških« in »žensk«) v okviru »falocentrične« (patriarhalne) kulture. Prav spolnost je ključno prizorišče, kjer se (re)producirajo (in včasih seveda tudi redefini-

gačena: ženske vstopajo v javne prostore in se tudi v zasebnih razmerjih osvobajajo tradicionalnih omejitev in predsodkov. V takšnem kontekstu je moško (npr. spolno) nasilje bolj odsev negotovosti, zmedenosti in občutka lastne neadekvatnosti (oziroma destruktivna reakcija na žensko »drugačnost« ali »neposlušnost«) kakor izraz prizadevanja po obrambi (ali celo »restavraciji«) dosežkov patriarhalnega gospostva.

³³ Moški strah pred žensko je še dodatno zakompliciran z dejstvom, da so doživlja iz zgodnjega otroštva zaznamovana z malone popolno odvisnostjo od matere. Emocionalne odboje takšnega stanja je celo v odraslem obdobju slej ko prej skrajno težko učinkovito preseči, še težje pa jih je uskladiti z imperativi patriarhalne kulture/družbe, ki temelji na postulat moške superiorosti. Nekateri psihoanalitiki menijo, da moški (vsaj na nezavedni ravni) nikoli ne oprostijo materi svoje eksistenčne odvisnosti od nje: moteči spomini na zgodnje »parazitsko« obdobje (ko je otrok še skrajno neobgljena »žrtev« lastnih organskih potreb in nagonov) namreč postavljajo pod vprašaj njegovo »omnipotentno« iluzijo o neodvisnosti, zaradi česar jih mora potlačiti. Vseeno pa te neprijetne psihične reprezentacije – kljub izrinjenju v globine nezavednega – vplivajo na marsikatero dejanje oziroma stereotipno »moško« dejavnost (v adolescenci in odraslosti). Prim. Hospers, s. 469-471.

³⁴ »Neopsihoanalitičarka« Karen Horney je v tej zvezi skovala pojem »zavist zaradi maternice« (*womb envy*). Možne moške reakcije na občutenje inferiornosti zaradi ženske zmožnosti ustvarjanja novega življenja so po njenem mnenju različne, npr. (nad)kompenzacija z dosežki v polju heteronornega dela, zaničevanje žensk, povečevanje moške večvrednosti, omejevanje ženskih samoodločenih dejavnosti (na javnih in zasebnih prizoriščih)... Posledica tovrstnih (v bistvu »samovarovalnih«) strategij – v kulturnem ozračju, kjer dokaj suvereno dominirajo moški – je tudi ta, da se ženske (po dolgotrajni socialni, ekonomski in politični diskriminaciji) začnejo, v večji ali manjši meri, dojemati takšne, kakršne si jih želijo videti moški (v optiki njihovih lastnih strahov, želja, fantazij in negotovosti). V tej luči dobi freudovski pojem »zavidanje penisu« povsem novo razsežnost. V bistvu gre bolj za zavidanje (zavestno ali nezavedno) »falusa«, namreč družbenokulturne privilegiranosti. Skrajna reakcija na takšna občutja pa je »beg iz ženskosti« (Horney), subjektivno stanje, ki utegne proizvesti celo raznovrstne spolne inhibicije. Prim. Schultz in Schultz, s. 148-151.

³⁵ Ob tem velja opozoriti še na strah, ki izvira iz stanja kulturno in institucionalno vsiljene moške nadvlade v družbi. Opraviti imamo s strahom, ki sicer često preganja zatiralce vseh vrst, saj korenini v možnosti upora ali maščevanja s strani zatiranih.

rajo) subjektivne in objektivne predstave o ženskosti/moščnosti. Spolnost ni le polje uveljavljanja moči (*power*) in doseganja raznovrstnih specifičnih užitek, marveč tudi intersubjektivni »prostor«, ki ga naseljujejo raznotera občutja ranljivosti, negotovosti in neustreznosti (celo »nenormalnosti«). Če je »prava« moškost opredeljena v odvisnosti od učinkovitosti faličnega performansa (v heteroseksualnem razmerju), ne preseneča razširjenost tesnob, skrbi ali nelagodja, ki preganjajo osebe, željne dokazovanja/priznanja, da so »zares moški«. Pomislimo, denimo, na dobro znane (dasi bolj redko priznane) zaskrbljenosti v zvezi z velikostjo penisa, (pre)zgodnjo ejakulacijo, primerno (dovolj dolgo in trdno) erekcijo, še zadovoljujočim številom spolnih aktov s partnerko (npr. na noč, dan, teden ali mesec), ženskim orgazmom (»ga je resnično doživela ali pa ga je le zaigrala, da me ne bi prizadela?«)... Opraviti imamo, skratka, s strahom moškega, ki se boji, da bi se (v njenih očeh) izkazal kot »nemoški«: da bi odpovedal »njegov« penis (namreč ta krhki, zvečine težko obvladljivi ³⁶ organ) in bi bil zato deležen ženskega posmehovanja, muznja, pomilovanja ali celo popolne zavrnitve (zdi se, da so tovrstne bojzani neredko celo izrazitejše v trajnejših ljubezenskih razmerjih, kjer je čustvena »naložba« večja; morda je tudi to razlog privlačnosti »naključnih«, »nezavezujočih«, »emocionalno manj obremenjenih« spolnih odnosov, npr. s prostitutkami).

Giddens (s. 118-120) potemtako dokaj utemeljeno sklepa, da kaže moško spolno nasilje (v različnih kvalitativnih odtenkih in kvantitativnih odmerkih) in pravcato eksplozijo pornografskih gradiv (zlasti v obdobju po razvpiti »spolni revoluciji« v šestdesetih letih) povezati prav z moškimi strahovi pred ženskami (najbrž pa tudi še z drugimi reaktivnimi emocijami, kot so npr. jeza, zamera, zavist, ljubosumnost in mržnja). Pornografske reprezentacije, ki so še vedno (čeprav nedvomno mnogo manj kakor v preteklosti) usmerjene na občinstvo »normalnih« heteroseksualnih moških, pogosto vsebujejo standardizirane like ženske, ki so čedalje redkejši v vsakdanjih praksah, zaznamovanih s postopnim osvobaja-

³⁶ Na to značilnost opozarja Žižek v duhovitem komentarju dela *De Nuptiis et concupiscentia* oziroma Avguštinove teorije o falusu: »To je torej Avguštinov rezultat – 'pulziranje' falosa, njegova erekcija in upadanje, je nekaj, kar načeloma uhaja subjektivni volji. Vendar je to zgolj ena plat; drugo, tej nasprotno, lepo nakaže znana šala-uganka: 'Kateri je najlažji predmet na svetu? – Falos, saj je edini, ki ga lahko dvigneš zgolj z mislijo.' Tu ne drži ugovor, da pač tudi roko lahko dvignem z mislijo: pomislim, da hočem dvigniti roko, dam 'ukaz' mišicam in jo dvignem; zgrešenost tega ugovora lahko na sebi izkusi vsak normalen impotentnež: kaj ni najboljši način, da popolnoma odpove, ravno ta, da stalno misli na to, da 'mu mora vstati'. Falos torej dvignemo v nekem bolj dobesednem pomenu 'zgolj z mislijo': s fantaziranjem, z nečim, kar prav 'hoče ostati zgolj misel', kar ni misel, usmerjena v dejanje. Paradoks: tam, kjer odpove misel, usmerjena v telesno dejanje, uspe 'čista' misel, ki se vnaprej odpove dejanju« (s. 15-16).

njem žensk, bojem za enakost (na javnih prizoriščih), demokratizacijo ljubezenskih, intimnih in spolnih razmerij in »samoupravljanjem« z lastno spolnostjo (onstran protiživljenjskih omejitev tradicionalne spolne »morale«). V »mehki« pornografski produkciji nastopa ženska v vkalupljeni vlogi epizodičnega/efemernega in vznemirjajočega/vzburljivega objekta – ne pa subjekta! – želje (nikoli pa ljubezni), ki zbuja vtis nenevarnosti, krotkosti in podrejenosti (namreč pogledu opazovalca, čigar penis lahko ponovno uživa status gospodujočega/nadzirajočega »falusa«).³⁷ »Trše« variante pornografskih reprezentacij so pogosto osredotočene na prizore ženske ekstaze, ki je prikazana kot reakcija na moško falično mojstrstvo. Tovrstne podobe so v splošnem bolj dvoumne: po eni plati najbrž blažijo moške tesnobe in negotovosti, po drugi plati pa jih nemara še stopnjujejo (vsekakor bolj kakor mnogo bolj razširjene »mehke« pornografske reprezentacije), kolikor pač namigujejo na precej visoke (zvečine nerealistične?) standarde erotičnih veščin in zmogljivosti. Vseeno pa ostaja pornografski odjemalec bolj ali manj pasiven, za razliko od spolnega nasilneža, ki si prizadeva »kompenzirati« ranjeno moškost aktivno: npr. z dejanjem, ki (žensko) poniža, podredi, razčloveči («desubjektivira») in pokaže, kdo naj ima moč/oblast oziroma kdo je »pravi moški« in kaj pomeni »biti ženska«.

Sklepna opazka

Je moderna kriminologija – oz. družboslovna misel nasploh – v preteklosti zares zanemarjala ženske? Zdi se, da bi moral biti odgovor odločno nikalen. Ženske – konformne in odklonske (oz. »kriminalne«), krotke/zgledne in nevarne/problematične – so vseskozi pritegovale pozornost kriminologov. Vsekakor drži, da so (bile) ženske v vlogi storilk kaznivih dejanj povsem upravičeno videti neprimerno manj nevarne in škodljive kakor moški. Najbrž izvira prav od tod mnenje, da so (bile) ženske (prestopnice) za kriminologijo nezanimive. Toda, to je vtis, ki ga dobimo zgolj s skrajno površnim »branjem« kriminoloških tekstov. Že za spoznanje podrobnejši pogled na dvestoletni razvoj kriminologije pokaže malone scela nasprotno sliko. Ženski so številni kriminologi pripisovali zelo pomembno vlogo pri preprečevanju (oz. ustvarjanju) »kriminalnosti« in kriminalitete. Tovrstna (namreč neformalno nadzorovalna) vloga izhaja iz njene funkcije znotraj tradicionalne/jedrne družine (v bistvu ne glede na mero patriarhalnih vsebin v družinskih razmerjih): ženska – kot mati in žena – naj bi bila najvažnejša vzgojiteljica («krotilka» ali »udomačevalka») otroka in nadzorovalka svojega moža, npr. v tem smislu, da ga (npr. z vdano ljubeznijo in/ali bolj ali manj »mehkimi«/pretanjenimi prijemi) opozarja na njegove dolžnosti na področju heteronomnega/abstraktnega dela, tj. kapitalističnega proizvodnega procesa, v katerem naj moški mar-

ljivo in disciplinirano sodeluje, da bi zmožel (na)hraniti ne-pretrgano lačna usta v lastnem družinskem »gnezdju«. Čeravno je delovno mesto (služba) upravičeno označeno kot ključno nadzorovalno območje (v moderni družbi), pa vseeno ne smemo pozabiti, da prihaja glavna motivacija za redoljubno (oz. moralnopolitično neoporečno) opravljanje proizvodnih nalog prav iz zasebne/družinske sfere. Zato ni nikakršno presenečenje, da še dandanes zlasti konservativni (posebej ameriški) kriminologi goreče poudarjajo, da je mogoče zgolj s pomočjo konformne ženske (znotraj trdne zakonske zveze in konvencionalne družinske celice) prikleniti moškega na družbeno neproblematične (oz. zaželeno) življenjske tirnice.

Ženska, ki prekrši katero izmed veljavnih kazensko-pravnih norm, je v konvencionalni moškosrediščni (oz. »falocentrični«) optiki še vedno manj nevarna kakor ženska, ki ne pristaja več na svoje »naravne« (ali »univerzalne«), v tradiciji vko-reenjene vloge na javnih in zasebnih prizoriščih (npr. v ljubezenskih, spolnih, intimnih in družinskih odnosih). Strah pred – ekonomsko in še drugače – neodvisno žensko, ki samostojno upravlja s svojim telesom, »dušo«, časom in prostorom (oz. življenjem nasploh), je neprimerno večji od strahu pred potencialno ali dejansko storilko kaznivega dejanja. To je mogoče zlahka opaziti v vsakdanjih življenjskih praksah in medijsko posredovanih propagandnih sporočilih, v precej očitni obliki pa so bojazni pred žensko subjektivnostjo priplavale na plan v (trenutno nadvse razvnetih in polemičnih) razpravah o tem, ali ima »samska« plodna ženska pravico do »umetne« oploditve (z biomedicinsko pomočjo). Vseeno pa se je treba zavedati, da je proces ženskega osvobajanja – gledano iz zgodovinske perspektive – ireverzibilen. Zato so vsi poskusi (kakršne npr. v slovenskem prostoru opažamo zlasti v zadnjih desetih letih), da bi ženske ponovno (zlepa ali zgrda) potisnili na njihovo »naravno« mesto v družbeni strukturi, že tako rekoč vnaprej obsojeni na poraz. Danes si pač preprosto ne moremo več niti zamisliti, da bi ženskam prepovedali vstop v izobraževalni sistem, na trg »delovne sile«, medijski prostor ali politična prizorišča. Po drugi strani pa je vendarle treba pripomniti, da terja »defevdalizacija« ženskih spolnih vlog (vzporedno z »demokratizacijo« vseh zasebnih razmerij), ki je zasluga ženskih (organiziranih in posamičnih) bojev, v bistvu mnogo več kakor zgolj »praktično« redefiniranje tradicionalne («falične») moškosti. V igri je še mnogo več, predvsem nujna preobrazba ekonomskega sistema, in sicer tako na ravni proizvodnje (in kajpak delitve družbeno ustvarjenega bogastva) kakor tudi porabe: boj za svobodo (v okviru katerega se edino lahko samoustvarjajo subjekti, in to ne glede na biološki spol) in demokratizacijo pač ne more ostati omejen zgolj na področje »zasebnih« praks in odnosov.

LITERATURA:

1. Atkinson, T.G. (1986). Radikalni feminizem in ljubezen. V: M. Dobnikar: **Zbornik o ženski in ženskem gibanju**. Ljubljana, KRT, s. 1-5.

³⁷ Prim. Giddens, s. 117-121; Ussher, s. 78-189.

2. Beck, U. (1998). **Risk Society: Towards a New Modernity**. London, Sage.
3. Beirne, P., Messerschmidt, J. (1991). **Criminology**. Fort Worth, Harcourt Brace College Publishers.
4. Bosworth, M. (2000). Confining Femininity: A History of Gender, Power and Imprisonment. **Theoretical Criminology**, št. 3, s. 265-284.
5. Chesney-Lind, M., Sheldon, R.G. (1992). **Girls, Delinquency, and Juvenile Justice**. Pacific Grove, Brooks/Cole Publishing Company.
6. Collier, R. (1997). **Masculinities, Crime and Criminology**. London, Sage.
7. Cowie, J. et al. (1968). **Delinquency in Girls**. London, Heinemann.
8. Ditton, J. (1979). **Controlology: Beyond the New Criminology**. London, Macmillan Press.
9. Giddens, A. (1997). **The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies**. Cambridge, Polity Press.
10. Greer, G. (1993). **The Female Eunuch**. London, Flamingo.
11. Heidensohn, F. (1996). **Women and Crime**. Houndmills, Macmillan.
12. Hospers, J. (1961). Free Will and Psychoanalysis. V: H. Morris: **Freedom and Responsibility**. Stanford, Stanford University Press, s. 463-472.
13. Klein, D. (1976). The Etiology of Female Crime: A Review of the Literature. V: L. Crites: **The Female Offender**. Lexington, Lexington Books, s. 5-12.
14. Konopka, G. (1966). **The Adolescent Girl in Conflict**. Englewood Cliffs, Prentice-Hall.
15. Kozinc, N. (1998). Rif, Raf – Paff. **Časopis za kritiko znanosti (Oborožene utopije)**, št. 190-191, s. 105-111.
16. Leonard, E. (1982). **Women, Crime and Society: A Critique of Criminology Theory**. New York, Longman.
17. Lombroso, C., Ferrero, W. (1996). The Criminal Type in Women and Its Atavistic Origin. V: J. Muncie et al.: **Criminological Perspectives: A Reader**. London, Sage, s. 34-39.
18. Maklecov, A. (1944). Žena in zločin. Ponatis iz **Zbornika znanstvenih razprav Pravne fakultete v Ljubljani**.
19. Mannheim, H. (1979). The Sex Factor: Female Delinquency. V: F. Adler in R.J. Simon: **The Criminology of Deviant Women**. Boston, Houghton Mifflin Company, s. 45-57.
20. Miller, J.A. (1983). Pet predavanj o Lacanu v Caracasu. V: S. Žižek: **Gospodstvo, vzgoja, analiza**. Ljubljana, DDU Univerzum, s. 6-90.
21. Millet, K.: Seksualna politika. V: M. Dobnikar, **Zbornik o ženski in ženskem gibanju**. Ljubljana, KRT, s. 12-38.
22. Mooney, J. (1998). Moral Panics and the New Right: Single Mothers and Feckless Fathers. V: P. Walton in J. Young: **The New Criminology Revisited**. London, Macmillan Press, s. 221-233.
23. Morrison, W. (1995). **Theoretical Criminology: From Modernity to Post-Modernism**. London, Cavendish Publishing Limited.
24. Pečar, J. (1980). Storilke kaznivih dejanj v kriminologiji. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, št. 3, s. 195-207.
25. Pollak, O. (1950). **The Criminality of Women**. New York, A.S. Barnes/Perpetua.
26. Primoratz, I. (1999). **Ethics and Sex**. London, Routledge.
27. Quetelet, A. (1996). Of the Development of the Propensity to Crime. V: J. Muncie et al.: **Criminological Perspectives: A Reader**. London, Sage, s. 14-28.
28. Rowe, D.C. (1996). An Adaptive Strategy Theory of Crime and Delinquency. V: J.D. Hawkins: **Delinquency and Crime: Current Theories**. Cambridge, Cambridge University Press, s. 268-314.
29. Schultz, D., Schultz, S.E. (1998). **Theories of Personality**. Pacific Grove, Brooks/Cole Publishing Company.
30. Sterle, J. (1998). Kriminaliteta žensk. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, št. 2, s. 134-150.
31. Swaaningen, R. van (1997). **Critical Criminology: Visions from Europe**. London, Sage.
32. Ussher, J.M. (1997). **Fantasies of Femininity: Reframing the Boundaries of Sex**. Harmondsworth, Penguin.
33. Vedder, C.B., Somerville, D.B. (1970). **The Delinquent Girl**. Springfield, Charles Thomas.
34. Žižek, S. (1982). **Zgodovina in nezavedno**. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Conformist and deviant women in criminological perspective – which of them are more problematic ?

Zoran Kanduč, L.L.D., Research Associate, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

The paper presents some arguments against a relatively widespread (and nearly generally accepted) thesis that women in contemporary criminology have been overlooked in the eyes of men. Yet, even a quick glance at some most important theories shows an entirely opposite picture. Women – as it seems – have always played an extremely important role, sometimes even a crucial role in criminological concepts, although not exclusively as deviant, delinquent or criminal females. Women appear to be relatively often an important criminogenic and anticriminogenic factor in the explanation of causes of criminal behaviour and criminality of (male and female) offenders. The problem of contemporary criminological theories does not lie therefore in their presumptive disregard of female crime, but rather in their failure to not have sufficiently explained female conformity (that means, harmonisation with societal / institutional expectations or social roles). This finding is extremely paradoxical, because it seems that men have been in general rather more afraid of a normal (i.e. conformist) woman than of an abnormal or »deviant« female. For the latter, they have all the time disposed of mechanisms and instruments (based on »objective« scientific knowledge, derived from psychological, sociological, philosophical, psychiatric and last, but not least, criminological findings) for proactive or reactive (formal and informal) control. These mechanisms were obviously effective enough, even to the degree to take female conformist behaviour as something self-evident and a kind of natural (biologically programmed) fact.

Key words: criminology, theory, women, crime, gender role, social control

UDC: 343.9.01 : 343.914